

ศิลปปฏิบัติศึกษา

ความหมาย

วิชาศิลปปฏิบัติศึกษา (Practical Arts Education) จัดเป็นส่วนหนึ่งของวิชาสามัญที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่ทำอยู่ในบ้าน อุตสาหกรรม เกษตรกรรม ธุรกิจและศิลปะ โดยที่กิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้มุ่งเข้าถึงความสามารถในด้านอาชีพอย่างอาชีพศึกษา แต่เพื่อให้เกิดความเข้าใจและทำให้ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันสมบูรณ์ขึ้น และกิจกรรมเหล่านี้ก็เป็นสิ่งที่คนส่วนมากทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไป

ความเป็นมา

การจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปปฏิบัติศึกษามีขึ้นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกาสืบเนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ทำให้มีความต้องการคนงานระดับกลางเพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ การจัดสอนวิชาศิลปปฏิบัติศึกษาในชั้นมัธยมศึกษา จึงเป็นทางหนึ่งที่จะได้คัดเลือก และสำรวจความถนัดของเด็ก เพื่อความเหมาะสมในการศึกษาวิชาชีพต่างๆ ขึ้นสูงต่อไป

สำหรับประเทศไทย มีการจัดสอนวิชาศิลปปฏิบัติศึกษาเป็นครั้งแรก ในหลักสูตรประโยคประถมศึกษาดอนตัน พุทธศักราช 2503 และในหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 ภายใต้นโยบายการให้การศึกษาด้านหัตถศึกษาของแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ทั้งนี้เพื่อแก้ปัญหาเด็กที่จบมัธยมศึกษาที่ส่วนใหญ่มุ่งรับราชการและเรียนด้านวิชาการมากเกินไป หากได้เรียนตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละคนไม่ นอกจากนี้การที่เด็กจบออกมาไม่สนใจศึกษาต่อทางด้านอาชีพศึกษา ทำให้ประเทศขาดแคลนคนระดับกลางที่จะช่วยกันพัฒนาประเทศ ดังนั้นการนำเอาวิชา

ศิลปปฏิบัติศึกษามาสอน จึงมีความสำคัญในการสำรวจความสนใจ และความถนัดในศิลปปฏิบัติแขนงต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางศึกษาต่อเพื่อยึดเป็นอาชีพต่อไป ประกอบกับในระยะเวลาใกล้เคียงนั้น (พ.ศ. 2497-2503) กระทรวงศึกษาธิการได้รับความช่วยเหลือทางด้านอาชีพศึกษาจากต่างประเทศ มีการจัดตั้งสถาบันอาชีพศึกษาหลายแห่ง เพื่อรองรับเด็กเข้ามาศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509)

นอกจากนี้ในหลักสูตรโรงเรียนมัธยมแบบประสม พุทธศักราช 2510 ก็ยังคงมีการจัดสอนวิชาศิลปปฏิบัติศึกษา จนมีการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. 2520 วิชาศิลปปฏิบัติศึกษาจึงได้เปลี่ยนชื่อไปเป็นชื่ออื่น

ความมุ่งหมายของการสอนวิชาศิลปปฏิบัติศึกษา

มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจความสนใจ และความถนัดสำหรับเป็นแนวทางจะศึกษาต่อเพื่อยึดเป็นอาชีพต่อไป เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์ รู้จักวิธีใช้เครื่องมือเครื่องใช้ และอุปกรณ์ต่างๆ รู้จักออกแบบและประดิษฐ์สิ่งของ รู้จักรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน และการนำวัสดุซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่นมาประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นประโยชน์

ขอบข่าย

เนื่องจากวิชาศิลปปฏิบัติศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการสำรวจความถนัด และความสนใจ เพื่อการศึกษาต่อทางด้านอาชีพศึกษา ดังนั้นวิชาที่จัดอยู่ในหมวดวิชาศิลปปฏิบัติศึกษา จึงต้องสัมพันธ์และสอดคล้องกับแขนงวิชาต่างๆ ของการอาชีวศึกษาดังนี้

วิชาศิลปะปฏิบัติ

1. อุตสาหกรรมศิลป์ศึกษา
2. คหกรรมศิลป์ศึกษา
3. เกษตรกรรมศิลป์ศึกษา
4. ธุรกิจศิลป์ศึกษา

ขอบข่ายของแขนงวิชาต่างๆ ในวิชาศิลปะปฏิบัติศึกษามีดังนี้

1. อุตสาหกรรมศิลป์ศึกษา

เป็นงานช่างที่เกี่ยวกับคนทุกเพศทุกวัยให้ความเข้าใจในเรื่องของอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีที่มีผลต่อความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เช่น งานเขียนแบบออกแบบ

งานช่างที่กล่าวมานี้ ได้แก่ งานโลหะ งานช่างพิมพ์ งานไม้ งานก่อสร้าง งานช่างยนต์ งานไฟฟ้า และวิทยุ อุตสาหกรรมพื้นเมือง เครื่องปั้นดินเผา ทอผ้า และเครื่องกล

2. คหกรรมศิลป์ศึกษา

มีเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดบ้านการดูแลแม่และเด็ก งานปรับปรุงบ้าน โภชนาการ การตัดเย็บเสื้อผ้า และการเย็บปักถักร้อย

3. เกษตรกรรมศิลป์ศึกษา

มีเนื้อหาเกี่ยวกับการถนอมอาหารและงานช่างเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การปลูกผัก การทำสวน การตอนและติดตาต่อกิ่งไม้

4. ธุรกิจศิลป์ศึกษา

มีเนื้อหาเกี่ยวกับธุรกิจทั่วไปที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน งานเลขานุการ พิมพ์ดีด การขายการตลาด และการทำบัญชี

จากเนื้อหาวิชาของแต่ละแขนงในวิชาศิลปะปฏิบัติศึกษานั้นจะพบว่า ถ้าเด็กชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นสนใจเลือกเรียนแขนงวิชาใดแขนงหนึ่ง เช่น เลือกเรียนวิชาคหกรรมศิลป์ศึกษา เขาก็จะมีความถนัดและสนใจทางด้านนี้ ซึ่งถ้าเขาอยากจะไปเรียนต่อสายอาชีพของคหกรรมศาสตร์ เขาก็สามารถเรียนได้อย่างดี

การอาชีวศึกษา

1. การช่างและอุตสาหกรรม
2. คหกรรมศาสตร์
3. เกษตรกรรม
4. ธุรกิจศึกษา

การจัดการเรียนการสอน

ในโครงสร้างของหลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 ได้จัดให้มีวิชาศิลปะปฏิบัติ ด้วย ซึ่งมีเนื้อหาวิชาที่หลากหลาย เช่น การตัดพับฉีกกระดาษ การทำสมุดภาพ การตกแต่งห้องเรียน การปั้นดินและวัสดุอื่นๆ การพิมพ์แบบที่ทำด้วยสบู่มันเทศ มะละกอ การประดับกระดาษเป็นรูปต่างๆ การประดิษฐ์ของเล่นของใช้จากวัสดุพื้นเมือง การเย็บ ปัก ถักร้อย งานช่างไม้เบื้องต้น งานบัดกรีเบื้องต้น การปลูกไม้ประดับ การทำสวนดอกไม้ และการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

วิชาศิลปะปฏิบัติศึกษาในหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 และของโรงเรียนมัธยมแบบประสม (ค.ม.ส.1) พุทธศักราช 2510 นั้นมีดังนี้

ในหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 นั้น กำหนดเวลาในการเรียนการสอน สัปดาห์ละ 4 ถึง 6 คาบ (ใกล้เคียงกับหมวดวิชาสามัญอื่นคือภาษาไทยภาษาอังกฤษและสังคมศึกษา) และการจัดการเรียนการสอน แยกออกเป็น 2 ชั้นตอน กล่าวคือ

ชั้นตอนที่ 1 ให้เด็กเลือกเรียนวิชาแขนงใดแขนงหนึ่งใน 3 แขนงวิชาเพียง 1 แขนงวิชา สัปดาห์ละ 2 คาบ ตลอดการศึกษา 3 ปี (ม.ศ. 1-2-3) แขนงวิชาที่ให้เลือกคือ เกษตรกรรมศิลป์ศึกษา ธุรกิจศิลป์ศึกษา และคหกรรมศิลป์ศึกษา

ชั้นตอนที่ 2 ให้เด็ก ม.ศ.1 และ ม.ศ.2 ให้เลือกเรียนวิชาช่างต่างๆ ในแขนงวิชาอุตสาหกรรมศิลป์ศึกษา เพียง 1 หรือ 2 วิชาช่าง เช่น ไฟฟ้า โลหะ ไม้ ปั่น และอื่นๆ (จาก 14 วิชาช่าง) รวมเวลาเรียน 4 คาบต่อสัปดาห์

สำหรับหลักสูตรโรงเรียนมัธยมแบบประสม พุทธศักราช 2510 นั้น มีการจัดการเรียนการสอน วิชาศิลปปฏิบัติศึกษาเข้มข้นกว่า เพื่อหวังผลของการสำรวจความถนัดและความสนใจ ในวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่ง การจัดเป็นดังนี้

ม.ศ.1 เรียน 3 แขนงวิชาจาก 4 แขนงวิชา 6 คาบ ต่อสัปดาห์

ม.ศ.2 เรียน 1 แขนงวิชาจาก 3 แขนงวิชา 6 คาบ ต่อสัปดาห์

ม.ศ.3 เรียน 1 แขนงวิชาจาก ม.ศ.2 เดิม 6 คาบต่อสัปดาห์

อนึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการศึกษาด้าน หัตถศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 นั้น ความสำคัญใกล้เคียงกับการศึกษาด้านพุทธศึกษา จริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ดังจะเห็นได้จากการจัดการสอนวิชาศิลปปฏิบัติศึกษา ของการศึกษาด้านหัตถศึกษานั้น จัดเป็นหมวดวิชาสามัญเป็นหมวดหนึ่งในแปดหมวดของหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 ที่มีเวลาเรียนไม่น้อยไปกว่าหมวดวิชาสามัญอื่นๆ เช่น หมวดวิชา สังคม ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และ ฯลฯ ดังแสดง อัตราเวลาเรียนของหมวดวิชาต่างๆ ข้างล่างนี้

อัตราเวลาเรียน คาบ/สัปดาห์ ตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503

วิชา	สายสามัญ	สายอาชีพ
ภาษาไทย	4	3
ภาษาอังกฤษ	4 หรือ 6	4
สังคมศึกษา	4	2
วิทยาศาสตร์	3	3
คณิตศาสตร์	5	3
พลานามัย	2	1
ศิลปศึกษา	2	2
ศิลปปฏิบัติ	6 หรือ 4	-
วิชาอาชีพ	-	17
รวม	30	35

ต่อมาได้เปลี่ยนหลักสูตรทั้งประโยคประถมศึกษาและประโยคมัธยมศึกษา เมื่อปี พ.ศ. 2521 คือ หลักสูตรประโยคประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตร เป็น 5 กลุ่ม มีกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพเป็นกลุ่มหนึ่งใน 5 กลุ่ม วิชาศิลปปฏิบัติ ได้เปลี่ยนเป็น กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนโครงสร้างของหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดให้มี 5 กลุ่มวิชาเช่นกัน วิชาศิลปปฏิบัติศึกษาได้เปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่มวิชาการงานและอาชีพ และโครงสร้างของหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอน

ปลาย พุทธศักราช 2521 ได้แบ่งออกเป็น วิชาบังคับกับวิชาเลือก สำหรับ วิชาบังคับ มี 2 ส่วน คือ วิชาสามัญ กับ วิชาพื้นฐานวิชาอาชีพ ซึ่งวิชาพื้นฐานวิชาอาชีพนี้เปลี่ยนชื่อมาจากวิชาศิลปปฏิบัติศึกษาเช่นกัน ต่อมา พ.ศ. 2544 ได้เปลี่ยนหลักสูตรเป็น “หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544” โดยกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้เป็น 8 กลุ่ม คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ สำหรับกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี ก็คือวิชาศิลปปฏิบัติศึกษาเดิมนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าหลังจากมีการเรียนวิชาศิลปะปฏิบัติศึกษาในหลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 และหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 ในชื่อ ศิลปปฏิบัติแล้ว ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นภาระงานและพื้นฐานอาชีพบ้าง ภาระงานและอาชีพบ้าง ถ้าสุดได้เปลี่ยนเป็นภาระงานอาชีพและเทคโนโลยีที่ใช้อยู่ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

เกี่ยวกับเรื่องความสำคัญและน้ำหนักของการจัดการศึกษาด้านหัตถศึกษานั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงบรรยายในหัวข้อ “แนวโน้มของการจัดการเรียนการสอน เพื่อการเรียนรู้ในทศวรรษหน้า” ในเรื่อง “การศึกษาด้านหัตถศึกษา” ว่า “การแบ่งการศึกษาที่สมดุลเป็นพุทธศึกษาจริยศึกษา พลศึกษา และหัตถศึกษา ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นหลักการที่สามารถปรับใช้ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับทุกกาลสมัย”

พิชัย ศิริทัศนกุล

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2511.
- กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น(ม.ศ.1-2-3) พุทธศักราช 2503. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2505.
- กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ.4-5-6) พุทธศักราช 2503. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, 2503.
- กรมวิชาการ. หลักสูตรประโยคประถมศึกษา พุทธศักราช. 2521. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2532.
- กรมวิชาการ. หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2521. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, 2531.
- กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร ; โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2544.
- พิชัย ศิริทัศนกุล. การผลิตครูอุตสาหกรรมศิลป์ตามความต้องการของโรงเรียนมัธยมแบบผสม. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2516.
- รัตนพินิจ นิเทศการศึกษา. รวมปาฐกถาด้านการศึกษาในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, 2542.
- วรวิทย์ วคินสรากร. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยามบางลำพู, 2518.
- วิรัช กุมพทาศ. “การแนะแนวกับวิชาศิลปะปฏิบัติ,” ใน หนังสือที่ระลึกงานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน. หน้า 51-56. พ.ศ. 2507.
- Byron, Harold M. and Relfh C. Wenrich. *Vocational Education and Practical Arts in the Community School*. N.Y : The Macmillan Company, 1956.
- Giachino J.W. and Ralph O. Gallington. *Course Construction in Instructional Art and Vocational Education*. Chicago : American Technical Society, 1977.
- Roberts Roy W. *Vocational Education and Practical Arts Education*. N.Y : Harper and Brothers, 1957.